

КОРПУСНІ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОПИСУ МОВНОЇ СИСТЕМИ

УДК 001. 4:796. 011. 3

*Гошовська Л., Гальченко І., Сосіна В.,
Львівський державний університет фізичної культури*

ДО ПИТАННЯ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОСИСТЕМІ ОЗДОРОВЧИХ ВИДІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглядаються шляхи та способи поповнення української терміносистеми оздоровчих видів фізичної культури за рахунок інішомовних запозичень; здійснюється аналіз способів запозичення і усталення в українській терміносистемі спорту низки нових спортивних термінолексем, які з'явилися в обігу в українській лексикографії упродовж останнього десятиріччя у зв'язку із появою нових видів спорту, зокрема, оздоровчих напрямків фізичної культури; розкривається поняття концепції фітнес у сучасному індустріальному суспільстві; розглядаються окремі новітні напрямки фітнес-тренувань та описується їх понятійний термінологічний вокабуляр.

Ключові слова: українська терміносистема спорту, інішомовні запозичення, новітня термінологія оздоровчих видів фізичної культури, фітнес.

В статье рассматриваются пути и способы пополнения украинской терминосистемы оздоровительных видов физической культуры за счет иноязычных заимствований; осуществляется анализ способов заимствования и становления в украинской терминосистеме спорта ряда новых спортивных терминологем, которые вошли в обращение в украинскую лексикографию на протяжении последнего десятилетия в связи с появлением новых видов спорта, в частности, оздоровительных направлений физической культуры; раскрывается понятие концепции фитнес в современном индустриальном обществе; рассматриваются отдельные новейшие направления фитнес-тренировок и описывается их понятийный терминологический вокабуляр.

Ключевые слова: украинская терминосистема спорта, иноязычные заимствования, новейшая терминология оздоровительных направлений физической культуры, фитнес.

The article deals with the ways and means of replenishment of Ukrainian fitness training term system at the expense of foreign loanwords; analysis of the establishment in the Ukrainian term system of new sports terminology of fitness training in particular, which has appeared in circulation within the last decade, is accomplished; the concept of fitness in modern industrialized society is disclosed; certain new trends of fitness training are considered and their notional terminological vocabulary is defined.

Key words: Ukrainian sports terminological system, foreign loanwords, new terminology of fitness training, fitness concept.

Постановка проблеми. Термінологічні проблеми у галузі фізичної культури та спорту набувають особливої ваги із відновленням Україною державної незалежності, на тлі загострення мовних проблем у цілому. Процес поповнення словникового запасу сучасних мов відбувається постійно, але часто, гортаючи пресу, періодику, читаючи рекламні брошури, оголошення, ми зустрічаємо безліч незнайомих слів, особливо у спортивній галузі, значення яких не зафіксовано навіть у словниках. Найбільше непорозуміння у широкого загалу громадян викликає бурхливий розвиток оздоровчих напрямків фізичної культури і у зв'язку з цим поява великої кількості (понад тридцять новоутворених темінолексем) нових слів, значення котрих важко збагнути. Ми поставили собі на меті з'ясувати етимологічні витoki та шляхи запозичення і укорінення в українській мові більшості новітніх термінів з області фітнес-тренувань.

Словникarство будь-якої сучасної розвиненої мови – це водночас діахронічне та синхронічне відображення суспільного життя усього людства, його науково-технологічних та культурних надбань. Мовознавці стверджують, що не менш, як половину вокабуляра всіх цивілізованих мов складають галузеві наукові та технічні терміни різноманітних сфер життєдіяльності людства.

Поява нових слів завжди викликана необхідністю номінації нових предметів, явищ, нових галузей економіки, науки, промисловості, політики, культури та спорту. Саме підмова спорту стає чи не найпродуктивнішою галуззю щодо утворення нових термінів та терміносистем.

Спортивна термінологія стала об'єктом досліджень багатьох вітчизняних науковців: В. Осінчука, І. Попеску, М. Паночка, Ю. Саляміна, І. Янкова, О. Рудої, М. Герцика, О. Вацеби, О. Романчук та багатьох інших, які вивчають та аналізують окремі аспекти української термінології з фізичної культури і спорту.

Аналіз джерел свідчить, що проблему запозичення і упровадження іншомовних термінів вивчало багато науковців (Т. Балабан, В. В. Виноградов, А. С. Д'яков, Л. П. Кислюк, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько, Б. Є. Рицар, А. В. Суперанська, Р. В. Рожанківський, Б. Шуневич та багато інших).

Окрім вивчення особливостей вітчизняного термінотворення, значна кількість лінгвістів займається питаннями карбування та функціонування іншомовних терміносистем. Так, Г. Пядусова має цілу низку праць, присвячених становленню спортивної термінології французької мови. Дослідження Л. Бардіної, Н. Назаренко, С. Алексенко та інших зосереджені, зокрема, на питаннях адекватності перекладу запозичених спортивних темінолексем.

Незважаючи на наявні досягнення у вирішенні даної проблеми, питання її ефективного дослідження залишається все ще актуальним, оскільки спорт, який динамічно розвивається, створює все нові термінологічні проблеми.

Об’єктом нашого дослідження є новітня спортивна термінологія.

Предметом дослідження стала низка нових спортивних термінолексем, які з’явилися в обігу в українській лексикографії упродовж останнього десятиріччя у зв’язку із появою нових видів спорту, зокрема, оздоровчих напрямків фізичної культури.

Мета дослідження – з’ясування етимологічних джерел термінолексем оздоровчих напрямків фізичної культури, а також шляхів проникнення та закріплення нової спортивної термінології в українській мові.

Завдання дослідження полягало в аналізі історичних витоків та з’ясуванні доречності термінологічної номінації певних новітніх напрямків оздоровчої фізичної культури.

Методами дослідження слугували аналіз та узагальнення літературних джерел; документальний метод; метод суцільної вибірки; співставний аналіз.

Процес поповнення словникового запасу сучасних мов відбувається постійно, але часто, гортаючи пресу, періодику, читаючи рекламні брошури, оголошення, ми зустрічаємо безліч незнайомих слів, значення яких не зафіксовано навіть у словниках. У спортивній царині також зароджуються нові поняття, здобувають широке визнання чимало нових видів спорту: *армрестлінг, сноубординг, сьорфінг / серфінг, кьорлінг / керлінг, віндсерфінг, фрістайл, боулінг, картинг, стретчинг, шорттрек, боді-білдинг* тощо.

У цьому зв’язку не можна обійти увагою “Короткий тлумачний словник термінів у галузі фізичної культури та спорту” Боровської О. В., що вийшов із друку 2003 року [1]. Як науковець, так і пересічний читач може знайти у ньому значення та тлумачення багатьох нових спортивних термінолексем. Але навіть і згадана новітня праця не відображає появи багатьох нових понять, явищ, об’єктів, які з’являються в обігу у галузі спорту.

Навчальний посібник “Гімнастична термінологія” Ю. М. Саяміна зі співавторами, який побачив світ цього року, ґрунтовно висвітлює питання застосування гімнастичних термінів у процесі викладання гімнастики як спортивної дисципліни, наводить формулювання та перелік командних фразем тощо, але, як і попередня праця, не пояснює безлічі новоутворених термінів, зокрема у сфері оздоровчої гімнастики [3].

Що ж робити сучасному пересічному українському споживачеві інформації у густому лісі різних лексичних новоутворень на зразок *вілнесів / велнесів, пілатесів, йогалатесів, каланетік / калланетик, стретчингів, бушідо / буші-до, айкідо, тейквондо / тхеквондо / теквондо, тайджицу-*

ань, тайчідзи? Як, власне, слід усе це правильно писати і вимовляти? І що воно усе означає? А як назвати за професією тих фахівців, хто розробляє, впроваджує та навчає усіх тих новітніх спортивних та оздоровчих методик і технік? *Вілнесисти, бодібілдингісти, стречери, чи гуру* або ж *інструктори*?

Досліджуючи зазначену проблему, зокрема здійснюючи методом суцільної вибірки накопичення та аналіз фактологічного матеріалу лише однієї спортивної спеціалізації, а саме оздоровчих видів фізичної культури, ми нарахували понад 30 нових термінів, які прийшли до української спортивної термінології шляхом прямих повних/неповних іншомовних запозичень за останні 5-7 років.

Сучасне людство, у своїй переважній більшості, нарешті пробудилося до усвідомлення катастрофічного впливу екологічних катаклізмів, шкідливих звичок, гіподинамії тощо на стан здоров'я особистості і почало активно шукати ефективних та доступних шляхів виходу із загрозливої ситуації. Пошук та розробка систем та методик оздоровчого тренування людини викликали справжній бум різновидів оздоровчої гімнастики, які отримали загальну назву “фітнес” (від англійського слова “fitness”, яке можна тлумачити як “хороша фізична форма, якої досягають переважно шляхом спеціальних занять чи тренувань”). Англійська мова, яка протягом останніх десятиліть посіла місце *lingua franca*, подолавши кордони європейсько-американського культурно-історичного ареалу, стає панівною щодо термінологічних запозичень і у цій галузі.

Поняття “фітнес” стало настільки усеохоплюючим, що набуло, окрім суто фахового трактування, ще й соціального та філософського значення.

З філософської точки зору фітнес можна окреслити як систему збалансованості фізичного, психічного, соціального та інтелектуального стану сучасної людини, яка живе у гармонії з навколишнім середовищем. Таке усвідомлення фітнесу наближає його adeptів до найбільш омріяних та ідеалізованих часів елліністичної гармонії людської особистості.

Прагматичне або соціально спрямоване розуміння поняття фітнес (від англійського “to be fit” – бути здоровим, бути у формі) полягає у системі загального оздоровлення людини шляхом певних фізичних навантажень, таких як силові та аеробне тренування, розвиток гнучкості тощо у поєднанні з повноцінним раціональним харчуванням.

Теоретики тіловиховання та спорту разом із фахівцями з оздоровчого тренування дотримуються думки, що в основу концепції “фітнес” покладено принцип **FITT** (ef-ай-ті-ті). Ця абревіатура утворилася від злиття чотирьох ключових слів: **“frequency” (F)** – “частота”, тобто кількість занять на тиждень; **“intensity” (I)** – “інтенсивність, напруженість”, яка є характеристикою важкості виконуваних навантажень і визначається рівнем частоти серцевих скорочень (ЧСС); **“time” (T)** – час, який передба-

чає тивалість занять, і, нарешті, “**type**” (**T**) – тип чи вид занять відповідно до засобів та методів, які використовуються [5].

Незалежно від своєї етимології фітнес-тренування стало невід’ємною частиною повноцінного життя активної людини, а термін “фітнес” уже набув інтернаціонального статусу, адже, за словами М. Володіної, критерієм відмінності між інтернаціональним та національним запозиченням служить наявність даного слова принаймні у трьох неспоріднених мовах [2].

Варто зупинитися на останньому “**T**” абрєвіатури FITT – на типах занять, методиках та напрямках фітнес-тренувань, які, власне, й викликають найбільше запитань з боку “непосвячених” у таємниці “здорового” ставлення до свого здоров’я людей.

Окремі напрямки системи фітнес отримали свою назву від імені авторів-розробників. Так, **калланетика**, отримала свою назву на честь голландської балерини Каллан Пінкней. **Пілатес** був розроблений наприкінці XIX ст. лікарем, спортсменом, професійним інструктором–реабілітологом Йозефом Пілатесом. **Аеробіка Джейн Фонда**, як поєднання засобів гімнастики, танцювальних і бігових вправ з музикою, назавжди пов’язана з іменем знаменитої американської акторки.

Інші методики, які становлять зміст фітнес-тренування, отримали свою назву від стилю музичного супроводу і сучасної хореографії. До них відносимо наступні різновиди танцювальної аеробіки: **кардіофанк** або **фанк-аеробіка** отримали свою назву від сучасного танцю у стилі “фанк”; **сіті-джем-аеробіка** – від негритянського стилю “сіті-джем”; **хіп-хоп-аеробіка** – від сучасного танцю у стилі “хіп-хоп”; **латин-аеробіка** або **сальса-аеробіка** з’явилася унаслідок великої популярності латиноамериканських танців; **афро-джаз-аеробіка** поєднує у собі елементи африканських танців; **джаз-аеробіка** та **джаз-модерн-аеробіка** утворилися на основі джазового танцю.

Система фітнесу **кардіоаеробіка** отримали своє термінологічне значення від назви устаткування, зокрема, кардіотренажерів, на яких проводяться заняття. Так, у кардіоаеробіці розрізняють **степер** (від аналогічної назви тренажера, який імітує ходіння сходами); **степ-аеробіку** (“step” з англійської “крок”), в якій на заняттях використовується спеціальна степ-платформа, що дозволяє виконувати різноманітні кроки, підскоки, стрибки на ній та через неї у різних напрямках; **спінінг** (від англійського “spinning” – крутіння, педалювання коліс велосипеда) є модним видом кардіоаеробіки, в якій тренування проводиться на полегшеній конструкції велосипеда-тренажера, колеса якого при педалюванні стоять на місці. **Фітбол-аеробіка** (оздоровлення з м’ячем) отримала свою назву завдяки використанню на заняттях спеціального гумового м’яча великого розміру.

Запровадження до системи фітнес елементів атлетичної гімнастики та східних одноборств знайшло своє відповідне відображення у назвах

її окремих напрямків. Так, наприклад, **памп-аеробіка** (з англійської “to pump” – “качати, накачувати”), яка користується особливою популярністю у чоловіків, має усі риси атлетичної гімнастики та проводиться із використанням спеціальних штанг, гімнастичних палиць та стандартних обтяжень. У різновиді фітнес-тренувань під назвою **боді-памп** (з англійської “body” – “тіло” та “pump” – “качати, накачувати”) замість притаманних аеробіці танцювальних кроків виконуються під ритмічну музику різноманітні жими, присідання та нахили з використанням міні-штанг, гантелів тощо. **Уппер-боді, тай-бо-аеробіка та кі-бо-аеробіка** як окремі фітнес-програми є цікавим синтезом елементів східних одноборств, аеробних навантажень та ритмічної музики.

Виконання аеробних вправ у одному середовищі дало назву **аквааеробіці** (або гідроаеробіці) та **аквабілдіngu**.

Упровадження до фітнес-тренувань спеціальних вправ на гнучкість призвело до появи цілого напрямку оздоровчої гімнастики під назвою **стретчинг**, що є прямим повним запозиченням з англійської (“stretching” – “розтягування”).

Із розвитком та удосконаленням оздоровчих напрямків фізичної культури певні види та системи досягли високого рівня складності, що призвело до їх трансформації у окремі види спорту. Деякі з них навіть претендують на включення до програми Олімпійських ігор. Так, наприклад, створено спортивні федерації аеробіки, чірлідінгу (з англійської “cheerleading” можна розтлумачити як виступ учасників танцювальних груп на підтримку своїх спортивних команд). З багатьох нових видів спорту проводять чемпіонати і Кубки світу та Європи. Для кожного з “новоявлених” видів розробляється та запроваджується власна терміносистема, яка покликана полегшити спілкування спортсменів, тренерів, суддів.

Яким чином слід здійснювати пошук еквівалентної лексики для мови, на яку перекладають, а в разі відсутності еквівалента в системі мови, які способи перекладу обирати: транслітерацію, калькування, описовість, чи інші способи адекватної передачі термінолексми? Ця проблема є доволі складною і відповідальною, бо кожний новий термін, запроваджений у ту чи іншу галузеву терміносистему, має бути вдалим, влучним, повинен гармонійно вписатися у дану терміносистему, він повинен бути евфонічним, тобто милозвучним, здатним утворювати деривати тощо [4].

Саме заради дотримання цієї вимоги до вирішення важливої проблеми терміновірності спортивної лексики слід залучати і філологів-україністів, і “іноземних” філологів, і фахівців з термінознавства та лексикографії, і науковців, що займаються проблемами нормування та стандартизації термінології, а головню тих тренерів чи інструкторів, які будуть безпосередніми носіями та пропагандистами новостворюваних спортивних термінів.

У заключенні слід зазначити, що дослідження в галузі спортивної термінології та лексикографії і надалі залишаються актуальними, бо проблема запозичення та упродовження українських термінів до широкого вжитку ще далека від свого остаточного вирішення, а потужний пласт спортивної лексики, термінології та фразеології ще недостатньо розроблено і досліджено.

Література:

1. Боровська О. В. Короткий тлумачний словник термінів у галузі фізичної культури та спорту / Ольга Боровська. – Л. : ЛДІФК. – 2003. – 54 с.
2. Володина М. Н. Интернациональное и национальное в процессе терминологической номинации / М. Н. Володина. – М. : Изд-во МГУ, 1993. – 112 с.
3. Д’яков А. С. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти / А. С. Д’яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К. : КМ Academia, 2000. – 218 с.
4. Гімнастична термінологія: навчальний посіб. / Ю. М. Сялямін, І. А. Терещенко, С. П. Прокопюк, Т. М. Левчук. – К. : Олімпійська література, 2010. – 144 с.
5. Фитнес: учебник / Н. К. Ким, Н. Б. Дьяконов. – М. : Сов. спорт, 2006. – 454 с.